

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 64.707.061
Національного університету цивільного
захисту України,
д.психол.н., професору Наталії Оніщенко
м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8, 18034

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу **Пономаренка Івана Володимировича**
«Психологічні особливості професійного благополуччя працівників
Державної служби України з надзвичайних ситуацій», представлену на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
053 – Психологія.

Актуальність теми досліджень.

Останнім часом значна увага приділяється проблемі гармонійного функціонування особистості, її благополуччя та конструктивної взаємодії у різних соціальних контекстах, включаючи професійний.

Аналіз існуючих досліджень в контексті діяльності в особливих умовах дає можливість відзначити, що більшість з них зосереджена на деструктивних аспектах, таких як стрес, професійне вигорання, професійні страхи, відчуження, самотність, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія та інші негативні наслідки роботи в екстремальних умовах. Це обумовлено високим рівнем небезпеки, з яким стикаються працівники, а також великим психологічним навантаженням та відповідальністю за життя інших людей.

Однак, для забезпечення повноцінного розуміння професійного благополуччя працівників ДСНС необхідно застосувати інший підхід, орієнтований на позитивне функціонування, розвиток та активність. Такий підхід має на меті виявлення не лише проблемних зон, але й ресурсів, які сприяють підтримці високого рівня професійного благополуччя та позитивно впливають на продуктивність діяльності. Необхідність застосування такого підходу обумовлена тим, що дослідження, орієнтовані на позитивне

функціонування, дозволяють виявити ресурси та потенціал працівників ДСНС, які сприяють їхній стійкості до стресу та здатності ефективно виконувати професійні обов'язки.

Орієнтація на розвиток та позитивне функціонування сприяє не лише вирішенню поточних проблем, але й забезпечує довгострокове професійне благополуччя фахівців. Це включає створення умов для професійного зростання, кар'єрного розвитку, підтримки здорового балансу між роботою та особистим життям тощо. Позитивний підхід дозволяє зменшити негативні наслідки стресу та вигорання через створення підтримуючого робочого середовища, яке сприяє розвитку позитивних емоцій та відчуття значущості своєї роботи.

Таким чином, для забезпечення комплексного підходу до дослідження професійного благополуччя працівників ДСНС необхідно доповнити дослідження деструктивних аспектів позитивними, орієнтованими на розвиток, функціонування та активність. Це дозволить отримати більш повне уявлення про зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на професійне благополуччя, виявити особливості зв'язку благополуччя працівників ДСНС з типами поведінки в ситуаціях професійних вимог та розробити ефективні психотехнології розвитку професійного благополуччя працівників ДСНС.

Отже, актуальність роботи обумовлена наявністю таких методологічних та методичних проблем, як відсутність концепцій або теорій, що описують механізми позитивного функціонування особистості фахівця, конструкт професійного благополуччя працівників ДСНС в українській психології та розробки узагальненої моделі професійного благополуччя працівників ДСНС в контексті сучасної української психології, що й було здійснено у роботі.

Повнота викладення наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях.

Основні наукові положення дисертації, висновки та рекомендації в повній мірі опубліковані у 12 наукових працях. З них: 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України та 8 тез доповідей на конференціях.

Обсяг друкованих робіт та їх кількість відповідають вимогам ПКМУ від 12 січня 2022 №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій роботи.

У дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають високий ступінь достовірності та обґрунтованості. У роботі подано концептуальну модель вивчення професійного благополуччя працівників ДСНС. Для моделі дослідження визначено ключові чинники професійного благополуччя, які згруповані у дві складові: соціально-організаційні та особистісні детермінанти. Своєю чергою, від рівня благополуччя залежать застосовані рятувальниками типи поведінки в ситуаціях професійних вимог, які розглядаються нами як результативні показники діяльності. Тобто вона відображає взаємодію між детермінантами та наслідками професійного благополуччя, такими як професійна активність, стратегії розв'язання проблем та емоційне ставлення до роботи. Ця модель забезпечує системний підхід до аналізу дослідницького феномену, визначає ключові змінні наукової роботи та слугує основою для організації дослідницьких етапів.

Емпірично доведено, що професійне благополуччя серед інших показників позитивного психологічного функціонування є самостійним конструктом, має свою специфіку, відрізняється від емоційного, соціального та психологічного благополуччя, оскільки являє собою окремий рівень функціонування людини – професійну сферу.

Встановлено, що найбільш вираженими складовими професійного благополуччя працівників ДСНС є наявність сформованих професійних цілей, позитивні взаємини в колективі та відчуття професійного зростання.

Визначено, що соціально-організаційні чинники, такі як стать, вік, сімейний стан, освіта, професійний стаж, досвід ліквідації надзвичайних

ситуацій у зоні бойових дій мають обмежений вплив на професійне благополуччя. Проведене емпіричне дослідження дало змогу встановити дуже слабку, не статистично значущу залежність між цими змінними у працівників ДСНС. Тільки певною мірою суб'єктивна оцінка рятувальником свого соціального стану та належністю до певної професійної групи має значення для прогнозування благополуччя. Такі фактори пояснюють від 3 до 4 % дисперсії змінної, тобто не є визначальними для професійного благополуччя. Також показано, що працівники ДСНС демонструють вищий рівень професійного благополуччя порівняно з представниками цивільних професій.

Кореляційний та регресійний аналізи продемонстрували, що ключовими особистісними детермінантами професійного благополуччя виступають тип професійної мотивації, індивідуальні психологічні ресурси (самоефективність, надія, оптимізм, резильєнтність, що операціоналізуються конструктором психологічного капіталу), толерантність до невизначеності як професійно важлива якість працівника ДСНС та емоційне благополуччя. Разом ці фактори пояснюють 65,4 % варіативності професійного благополуччя, що є достатньо високим показником розміру ефекту. Найбільший вплив на благополуччя працівників ДСНС має психологічний капітал особистості, навіть при умові контролю дисперсії автономної та контролюючої мотивації. Він виступає основною терапевтичною мішенню для психолога. Домінування контрольованої мотивації в професійній діяльності рятувальника негативно впливає на його благополуччя, на відміну від автономної. Толерантність до невизначеності вносить свою унікальну дисперсію в поясненні благополуччя, тобто є цінною якістю для працівників ДСНС, допомагаючи їм ефективно впоратися з непередбачуваними ситуаціями. Водночас емоційне благополуччя є ключовим елементом для підтримки внутрішнього балансу, що вказує на необхідність уваги до емоційної сфери працівників, зокрема через заходи підтримки психологічного стану.

Виявлено, що рівень благополуччя працівників ДСНС значно впливає на типи їхньої поведінки, копінг-стратегії в ситуаціях професійних вимог. Психологічно благополучні рятувальники частіше застосовують активні копінг-стратегії розв'язання проблем, прагнуть більш якісно виконувати свої професійні обов'язки, демонструють вищий рівень задоволеності життям, професійними досягненнями та компетентністю, у них переважає відчуття успішності, соціальної підтримки, вони проявляють проактивний підхід у подоланні професійних викликів.

Обробка емпіричних даних здійснювалася як одновимірними, так і багатовимірними статистичними методами, порівнювались середні значення у двох вибірках, визначався статистичний зв'язок між змінними, застосовувалися дисперсійний та регресійний аналізи за допомогою пакету статистичних програм SPSS 23.0. та JAMOVІ 2.3.28.

Використаний психодіагностичний інструментарій має високий рівень надійності, що підтверджується показниками α -Кронбаха для обраних методик. Обробка емпіричних даних здійснювалася як одновимірними, так і багатовимірними статистичними методами, порівнювались середні значення у двох вибірках, визначався статистичний зв'язок між змінними, застосовувалися дисперсійний та регресійний аналізи за допомогою пакету статистичних програм SPSS 23.0. та JAMOVІ 2.3.28. Дисертаційна робота є самостійним, логічно завершеним дослідженням із високим рівнем теоретико-методологічного та емпіричного обґрунтування, яке відповідає сучасним вимогам до дисертаційних досліджень.

Тема дисертаційної роботи відповідає її змісту. А зміст відповідає спеціальності 053 – Психологія.

Результати дисертаційного дослідження Пономаренка Івана Володимировича впроваджено в практичну діяльність Головного управління ДСНС у Запорізькій області, Міжрегіональному центрі гуманітарного розмінування та швидкого реагування ДСНС та у навчальний процес кафедри

медицини надзвичайних ситуацій та тактичної медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця.

Оцінка дисертації, зауваження, оформлення дисертації.

Позитивно оцінюючи рецензоване дисертаційне дослідження Пономаренка Івана Володимировича можу висловити наступні зауваження та вказати на дискусійний характер окремих положень.

1. Робота значно розширила свій науковий потенціал, якщо б здобувач оцінив не тільки взаємозв'язок благополуччя працівників ДСНС з типами поведінки в ситуаціях професійних вимог, але і з більш об'єктивними показниками (успішністю, надійністю), а не самозвітними, суб'єктивними.

2. На мій погляд, робота набула б більшої вагомості, якщо б здобувач дослідив зв'язок професійного благополуччя не тільки з толерантністю до невизначеності, а і з іншими професійно важливими якостями працівника ДСНС.

3. При створенні програми соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на розвиток професійного благополуччя працівників ДСНС, здобувачем було враховано специфіку професійної діяльності працівників ДСНС і психотравмуючі фактори. Багато вправ і технік тренінгу спрямовані на створення сприятливого середовища для емоційного й соціального функціонування в колективі. Але в емпіричному дослідженні не представлено аналіз соціометричних показників досліджуваних респондентів, не має результатів аналізу соціально-психологічного клімату в підрозділах, в яких працюють працівники ДСНС, що було би доцільним враховуючи їх командну професійну діяльність.

4. Робота не позбавлена певних семантичних та граматичних огріхів, помилок.

Проте, вказані зауваження не знижують вагомості одержаних результатів дослідження та не зменшують загального теоретичного і прикладного значення дисертаційної роботи.

Загальна оцінка дисертаційної роботи.

Загалом дисертаційна робота Пономаренка Івана Володимировича є завершеною науковою роботою, в якій на основі обґрунтованих експериментальних результатів теоретичних досліджень вирішено актуальну науково-практичну обґрунтування психологічних особливостей професійного благополуччя працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій. За своєю актуальністю, науковою новизною та практичним значенням отриманих результатів дисертація відповідає вимогам наказу МОН України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», Постанові КМУ від 12 січня 2022 №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор Пономаренко Іван Володимирович заслуговує присвоєння наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія.

Офіційний рецензент:

професор кафедри психології діяльності в особливих умовах
навчально-наукового інституту управління та безпеки населення
Національного університету цивільного захисту України
д. біологічних наук, професор

Ліна ПЕРЕЛИГІНА

